

Pamět' a regionálne dejiny. Metodická a obsahová analýza spomienok Anny Prchlikovej na roky 1924-1948 v Luhačovickom Zálesí¹¹⁸ / Memory and regional history. Methodical and Content Analysis of Anna Prchliková's Memoirs for 1924-1948 in Luhacovice Zálesí

Matúš Krátky

Abstrakt

Článok sa venuje rozboru obsahu a kontextu spomienok pamätníčky Anny Prchlikovej z Krhova, ktorá prostredníctvom rozhovoru s Miroslavom Navrátilom v roku 2010 spomínala na agrárnika Františka Stáru. Keďže sa vymedzuje len na tento prameň, nadväzuje na staršiu tradíciu orálnej histórie s popisnými pasážami, kde obsah zohráva rovnako dôležitú úlohu ako dôvod spomínania. Rozprávanie Anny Prchlikovej vykazuje viaceré trendy: spomína prevažne na negatívne zážitky, pozitívne hodnoty ako hra v detstve sú ukazované len v kontexte k tragédiám. Mimoriadne dôležitú úlohu v rozprávaní zohráva formovanie identity, kde je možné vypozerovať morálne hodnotenia na základe náboženských či politických preferencií. Prostredníctvom rozprávania o mužských aktérov príbehu postupne vzniká štruktúra „my“ v opozícii voči „oni“.

Abstract

The article deals with the analysis of the content and context of memoirs of Anna Prchliková from Krhov, which, in an interview with Miroslav Navrátil in 2010, referred to the agrarian politician František Stára. Since it is limited to one source, the text follows the older tradition of oral history with descriptive passages where content plays an equally important role as a reason for remembrance. Anne Prchliková's

---

¹¹⁸ Text vznikol s podporou MŠMT, grant IGA_FF_UP_2017_048 *Vliv pozemkových reform mezi lety 1918 a 1948 v Československu na život a práci vybraných agrárníků na jihovýchodní Moravě.*

narrative has several trends: it mainly mentions negative experiences, positive values like play in childhood are shown only in the context of tragedies. An extremely important role in the narrative is played by identity formation, where moral assessments can be observed on the basis of religious or political preferences. Through the narrative about the male actors of the story, the structure of "we" gradually emerges in opposition to "them".

Kľúčové slová: Spomienky; Druhá svetová; Protektorát; Pamäť; Zlín; Krhov; František Stára; Rozhovor.

Key words: Recollections; Second world war; Protectorate; Memory; Zlin; Krhov; Frantisek Stara; Interview.

Úvod

Ako najbežnejšie sa ľudia dostávajú k poznaniu minulosti? Pokiaľ by správnu odpoveďou boli historické monografie a články, pravdepodobne by celá historická obec nadobudla výrazný pocit zadostučinenia. Avšak náš najbežnejší kontakt s minulosťou, pokiaľ opomenieme minulosť uplynulú pred sekundou, tvoria spomínanie a rozprávanie. Hoci „spomínať a rozprávať“ v metaforickom slova zmysle môžu aj dokumenty a zápisy oficiálnych úradov, v tomto texte sa zameriam na osobné spomienky. S nimi sa totižto stretáva laická verejnosť najbežnejšie a často majú rozhodujúci vplyv na budovanie kolektívnej pamäte.

Popularitu práce so spomienkami a pamäťou je možné sledovať v rámci premien historických paradigiem po druhej svetovej vojne. Hlavným zmyslom nových prístupov pre historikov bol pokus o hľadanie „hlasu znevýhodnených“, či skúmanie „zo spoločnosti vylúčených.“¹¹⁹ Za nevyslovené heslo tak môžeme považovať negáciu výroku „históriu píšú víťazi!“¹²⁰ Tento prístup otvoril nové priestory výskumu v ktorom sa dnes, viac či menej, pohybuje väčšina bádateľov.

---

¹¹⁹ Považujem za potrebné podotknúť, že tento stav je výsledkom percepcie marxistickej filozofie v západnej Európe, zatiaľ čo v krajinách východného bloku v 60. a 70. rokoch bola marxistická filozofia aplikovaná do histórie úplne inak.

¹²⁰ Vhodná by mohla byť aj parafráza Henryho Forda o hľadaní pravdy prostredníctvom porazených, avšak koncept pravdy je dnes často metodologicky ťažko vysvetliteľný.

Pre český a slovenský priestor tieto nové paradigmy v plnej miere prichádzajú až po uvoľnení politických pomerov na konci osemdesiatych rokov. Napriek pomerne dlhej dobe je stále možné pociťovať istý deficit medzi prístupmi českej a slovenskej oproti americkej, britskej, či francúzskej historiografii.¹²¹ Radmila Švaříčková Slabáková súčasný stav v ČR považuje stále za rannú fázu vývoja.¹²² Lenže súčasná popularita moderných dejín, projektov na zachovanie spomienok, ale aj rozvoj amatérskych historických prác založených na spomienkach súčasníkov musia otvoriť priestor na odbornú debatu o medziach a výsledkoch takýchto výskumov.

Tento text si kladie za úlohu pohybovať sa niekde na rozhraní medzi zbieraním pamäti, tj. rekonštrukciou príbehu a metodickéj kritiky.¹²³ Predmetom záujmu je v tomto prípade spomínanie Anny Prchlíkovej na obdobie rokov 1924-1948¹²⁴, v ktorom sa vyskytujú minimálne dve roviny. V prvom rade sa jedná o spomienky na regionálnu osobnosť Františka Stáru a jeho pôsobenie v kontexte dobových spoločensko-politických premien. František Stára bol vlastníkom a správcom časti majetku z bývalého panstva Světlov a zároveň aj poručníkom respondentky. Jeho životný príbeh sa dotýka mnohých v súčasnosti populárnych tém na výskum, ako sú premeny vidieka, kolaborácia v období Protektorátu či ľudové súdnictvo a zmena pomerov po druhej svetovej vojne. Zámerom však nie je poskytnúť životopis Františka Stáru, ale naznačiť možnosť jeho vytvorenia na základe týchto spomienok a ukázať možnosť prepojenia tradičného zberu informácií a tvorby príbehov s kritickou analýzou. To môže mať význam hlavne pre spopularizovanie tejto oblasti výskumu a pre metodiku popularizačných prác.¹²⁵

¹²¹ Je to jav spôsobený pravdepodobne nedostatočnou interdisciplinaritou v krajinách východného bloku, pretože ako prvý s predstavou vytvárania faktov na základe vonkajšieho vplyvu prišiel ruský neurofyziológ Jevgenij Sokolov v 50. a 60. rokoch minulého storočia. Vid' SOKOLOV, Evgeni. The modeling properties of the nervous system. In: MALTZMAN, I. – COLES, K. (eds.) *Handbook of Contemporary Soviet Psychology*. New York : Basic Books, 1969. s. 672.

¹²² ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila. Where Is Oral History Today? Individual Memory and the Stories about the Nazi Period. In: ARBEIT, Marcel – CHRISTIE, Ian (eds.). *Where Is History Today? New Ways of Representing the Past*. Olomouc : Palacký University Olomouc, 2015. ISBN 978-80-244-4760-5, s. 123.

¹²³ Alebo navrátiť sa späť „jednou nohou“ do diskurzu pred druhou vlnou post pozitivistickej kritiky, kde predmetom bádania bol nielen dôvod spomínania, ale aj obsah.

¹²⁴ Rozhovor Miroslava Navrátila (laického bádateľa) s pamätníčkou Annou Prchlíkovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora. s. 1-21.

¹²⁵ Františkovi Stárovi sa venujú vo svojich výskumoch iní bádatelia na Univerzite Palackého.

Druhou úrovňou textu sú psychologické aspekty pri tvorbe spomienok, ktoré často výrazným spôsobom determinujú čo a akým spôsobom si opýtaný vybavuje. Niekoľkí bádatelia ako Maurice Halbwachs prišli v minulosti s pojmom kolektívnej pamäte, v ktorej nezohráva kľúčovú úlohu individualita spomínajúceho, ale spoločenský tlak, kolektív, či iné dôvody.¹²⁶ Pamäť dotyčného sa totižto môže prispôsobovať aktuálnemu spoločensko-politickému diskurzu a hlavne vlastnému prospechu.¹²⁷ Anna Prchliková ako konzervatívna kresťanka nadväzuje na kritiku komunistov a vytvára tak aj psychologickú pozíciu, v ktorej sa vyhraňuje jej vlastná skupina „my“ voči „iným“. Čo je obsahom týchto skupín a ako ich tvorba prebieha v samotnom rozprávaní?¹²⁸ A aký má dopad na samotný naratív príbehu?

K psychologickým aspektom, ktoré výrazne zasahujú do skúmaných spomienok patrí hlavne rodina, náboženstvo a predstava idealizovaného stereotypu muža. Tieto tri predpoklady vychádzajú z tradičného prostredia na Morave a metodologicky z viacerých úvah o práci Sigmunda Freuda.¹²⁹ Aký je teda ideál maskulinity pre mladú ženu z moravskej obce v skúmanom období? Akú úlohu v príbehu zohráva otec? Ako rodina funguje a reaguje na stresové podmienky hlavne v kontakte s vojnou?

V neposlednom rade je rozprávanie zdrojom k zisteniu informácií o respondentke a jej rodine. Kvôli vplyvom skúmaného obdobia sa väčšina spomienok odohráva s negatívnym prívlastkom.¹³⁰ Akú úlohu však má negatívna emócia, akou je

¹²⁶ HALBWACHS, Maurice. *On Collective Memory*. Chicago : University of Chicago Press, 1992. ISBN 978-0-226-11596-2, s. 37-191.

¹²⁷ DAWSON, Grahame. *Soldier Heroes: British Adventure, Empire and the Imagining of Masculinities*. Londýn : Psychology Press, 1994. ISBN 0-415-08881-X s. 23

¹²⁸ Obsahom vnímam hodnoty, ktoré na základe rozprávania skupina zdieľa. Táto hodnota však nie je trvalá, je premenlivá na základe subjektu. Vymedzenie na „my“ a „oni“ v tomto texte tak nemôže prekročiť osobné vnímanie Anny Prchlikovej. O nemožnosti presunu hodnôt na skupiny mimo dané uvažovanie upozornil napr. aj Jordan B. Peterson pri jeho výskume o pocitoch radosti pri odbočení na správny most cez Dunaj, ktorý rozhodoval o ciele transportu: Oswiecim/Dachau. Rovnako ako väčšina ľudí nedokáže pochopiť radosť nad týmto rozdielom, môžu byť nepochopiteľné hodnoty, mysliešnkové posuny a konania Anny Prchlikovej, nakoľko celé jej konanie sa deje v určitom kontexte. Vid'. PETERSON, Jordan B. *Maps of Meaning. The Architecture of Believe*. Londýn – New York : Routledge, 1999. ISBN 978-0415922227, s. 38-40

¹²⁹O politických dopadoch freudových prác na menšinové kultúry vid'. ZARETSKY, Eli. *Political Freud*. New York : Columbia University Press, 2015. ISBN 978-0-131-17244-8

¹³⁰ Hlavne z mladosti a detstva sa respondentka rozepamätáva na negatívne zážitky či udalosti, ktoré často pretínajú zdnalivo spokojné obdobie, ako napr. hra/požiar, koniec vojny/ znásilnenie.

napríklad strach, na pamäť? V akom vzťahu sú pozitívne a negatívne spomienky v prípade Anny Prchlíkovej?

Faktory ovplyvňujúce spomienky na F. Stáru

Hlavným účelom rozhovoru s Annou Prchlíkovou bol život Františka Stáru, člena obecnej rady v Krhove za *Republikánsku stranu zemédelského a maloroľníckeho lidu v republike Československé*.¹³¹ A. Prchlíková poznala vďaka prostrediu Krhova mnohé aspekty Stárovho života priamo alebo aspoň sprostredkované. Rozhovor vedený Miroslavom Navrátilom je tak neustálym prebiehaním medzi spomienkami na vlastný život a na životný príbeh F. Stáru. Je nutné podotknúť, že prvotné spomienky sa viažu na nízky vek respondentky a je preto predpoklad, že sú výrazne ovplyvnené viacerými faktormi.

Faktor číslo jeden je v tomto prípade rodina. Nakoľko F. Stára, ako jeden z nových majiteľov panstva Světlov, pochádzal z inej časti Moravy,¹³² jeho hlavným spolupracovníkom sa stal miestny dlhoročný starosta a otec A. Prchlíkovej. Výraznú úlohu v etablovaní konkrétnych spomienok mala aj jej matka, ktorá sa o Františka Stáru starala práve v rannom období jeho príchodu do Krhova. Je teda namieste vyvodit' predpoklad, že spomienky sa nesú v duchu kolektívnej rodinnej predstavy a pamäte, pretože na ich vytváraní majú podiel minimálne dve generácie. Keďže spomienky či zážitky iných osôb v rozhovore s A. Prchlíkovou absentujú, jedná sa o odhad. Avšak je teoreticky možné, že celkový obraz ovplyvnili aj skúsenosti iných členov rodiny či domácnosti.

Výrazný vplyv na spomínanie však môžu mať aj väčšie štruktúry, než akou je nukleárna rodina na Morave prvej polovice 20. storočia. Tá síce v prípade vidieku a malomesta mohla byť pomerne široká, ale bolo by nesprávne opomenúť kolektívne vnímanie celej obce, príp. jej časti tvoriacej jednu entitu. Typicky dominantnou entitou na Morave v danom období boli katolícki roľníci, pričom hlavne viera zohrávala podstatnú úlohu pri formovaní sebaidentity. V kontexte niekoľkých silných

---

¹³¹ SOKA Uhershé Hradiště, fond AO Krhov, k. 4, *Kandidátní listina Domoviny, domkářů a maloroľníků* inv. c. 50.

¹³² Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlíkovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 1.

protiklerikálnych vln a snahy presadiť ateistické a na viere neviazané školstvo, vznikala v tomto prostredí silná animozita medzi skupinami „my“ a „oni“. „Tých druhých“ by bolo veľmi ťažké presnejšie definovať, ale ich spoločným znakom bol práve pokrokový prístup k náboženstvu. Avšak medzi majoritou katolíckeho obyvateľstva dochádzalo k pevnejšiemu upínaniu k svojim tradičným hodnotám a predstavám o svete, s čím bezpochyby súvisí rozvoj kolektívnej pamäte na tomto stupni.

V súvislosti s pamäťou a zásahom kolektívu či dobového pohľadu nemožno opomenúť ani zásadný fakt, že súčasná doba prináša odlišné spoločensko-politické okolnosti zasahujúce do tvorby pamäte. Zatiaľ čo v rokoch 1948-1989 dochádzalo ku kritike cirkvi a k ešte väčšiemu prehlbovaniu rozdielov medzi veriacimi a neveriacimi, súčasný vývoj dovoľuje kritické poznámky na zavedené historické predstavy. Z toho vyplýva pozitívny efekt na spomínanie mnohých ľudí, pričom do povedomia a verejného diskurzu sa tak dostáva široké spektrum ideovo rôznorodých spomienok. Jedným z typických prejavov je aj upozornenie na predošlé nespravodlivosti, ktoré je typické pre rozprávanie Anny Prchlikovej.¹³³

Charakterové vlastnosti F. Stáru z pohľadu Anny Prchlikovej

Prvotná spomienka na F. Stáru sa viaže na jeho príchod do Krhova v roku 1924. Respondentka mala v tom čase dva roky, preto sú tieto spomienky výsledkom kolektívnej pamäte rodiny. Podľa rozprávania nadviazal Stára s rodinou Prchlikov korektný vzťah a istý čas sa u nich stravoval. Keďže statok Svätlov bol spoluvlastnený trojicou ľudí, okrem Františka Stáru aj zemským radom Aloisom Trhlikom a brnenským lekárom dr. Drškom, chodili zvyšni dvaja na občasné kontroly hospodárenia. Podľa slov Anny Prchlikovej bol F. Stára dobrým hospodárom, ktorý „rozumel hospodárství, lidem platil za práci, ale vyžadoval poctivě odvedenou práci, nesnesl žádný – šlendrián –.“¹³⁴

---

¹³³ Opakovane napr. Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlikovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 4, 6, 17, 19.

¹³⁴ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlikovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 1.

Pristavme sa pri tejto „spomienke“. Jedná sa rozhodne o generalizovanie životnej skúsenosti, pretože dvojročné dieťa s vysokou pravdepodobnosťou nevie patrične zhodnotiť uzávierku hospodárenia statku, a mimo to neviaže toto hodnotenie len na konkrétny časový údaj. Z vlastností ako je poctivosť, či odmietanie podvodov a nespravodlivosti vyplýva jednoznačné zaradenie F. Stáru medzi rovnaký okruh ľudí akými boli respondentka a jej rodičia. Sú to vlastnosti veľmi cenené medzi veriacimi a ako je zrejmé z ďalších spomienok, vypovedajú o názorovej kompatibilite medzi Stárom a Prchlíkovou. Potvrďuje to aj apológia v dodatku k charakteristike naznačujúca, že práve pre jeho poctivosť ho mnohí pokladali za prísneho a niekoľkí za zlého, ale on taký v jej očiach nebol. Osobnú striedmosť a pracovitosť spomína aj pri majetkových pomeroch, kde priznáva zanedbávanie osobného prospechu u F. Stáru a zvýšené investície do strojov a poľnohospodárstva.¹³⁵

Pochopiteľne, na mieste je otázka, či môžeme tieto vlastnosti vzťahovať nielen na kompatibilitu so skupinou, ale aj na konkrétnu charakteristiku človeka. Bolo by nesprávne predpokladať, že tento prameň vypovedá o všetkých životných príležitostiach pri ktorých mohol František Stára preukázať poctivosť alebo spravodlivosť. Na akúkoľvek presnejšiu charakteristiku neexistujú patričné pramene. Avšak už pri tomto úvodnom čítaní je možné konštatovať, že spomienky Anny Prchlíkovej budú viac či menej deformované sympatiami.

Postupný vývoj v texte naznačuje aj kvalitatívnu premenu od spomínania na apológiu, ktorá sa výrazne ponáša na obhajobu pred súdom, príp. iné obdobné žánre.¹³⁶ Hoci toto spomínanie nemá nijakú silnú váhu na rehabilitácii osoby ako takej, môže takáto potreba vyplývať z vnútornej motivácie spomínajúcej.¹³⁷ Takéto prejavy nie sú ničím nezvyčajným ani v kontexte odhaľovania utajených či zabudnutých informácií, spomeňme si napr. na vlnu vďaka a dokumentov o sirovi Nicolasovi Wintonovi po odhalení jeho minulosti. Ten síce patrí do opačného spektra, avšak vzbudil veľký záujem o spomínanie na tragické predvojnové a vojnové roky u detí, ktoré zachránil. V prípade F. Stáru je, pochopiteľne, tento dopad čisto na

¹³⁵ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlíkovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora s. 3.

¹³⁶ Ide hlavne o neustále upozorňovanie na morálnosť konania a ospravedlňovanie pomocou nemožnosti iného konania. Viď prípad obvinenia z kolaborácie.

¹³⁷ PETERSON, Jordan B. *Maps of Meaning*, s. 42.

regionálnej úrovni, kde môže spätne dôjsť k spravodlivosti, či „víťazstvu rozumu“ nad „iracionalitou“ udalostí.

Angažovanie F. Stáru v dobe Protektorátu Čechy a Morava

Veľmi citlivou otázkou vo vzťahu k osobe Františka Stáru, ale aj iných, je otázka kolaborantstva či servilnosti voči Nemeckej ríši a protektorátnym úradom. Rozpad druhej československej republiky totižto vytvoril viaceré podmienky, ktoré boli potom odsúdené v rámci povojnového retribučného súdnictva. Zatiaľ čo na Podkarpatskej Rusi došlo po vojne v rámci ZSSR k potreniu rusínskeho nacionalizmu a na Slovensku v rámci obnovenej ČSR k odsúdeniu pôvodného kresťansko-nacionalistického krídla vedeného HSĽS, v Čechách a na Morave sa na vedľajšiu politickú koľaj dostali tzv. agrárnici, teda strana v ktorej pôsobil aj František Stára. Dôvodom neobnovenia agrárnej strany v povojnovej ČSR bola práve jej participácia v Strane národnej jednoty pred rokom 1939 a potom v *Národním Souručenství* počas obdobia protektorátu.¹³⁸ F. Stára sa ako jeden z aktérov na regionálnej úrovni taktiež dostal do kontroverzného postavenia.

Ako líči vo svojich spomienkach Anna Prchliková, manželia Stárovci patrili v Krhove medzi jediných plynulo nemecky hovoriacich občanov, z čoho vyplývala Stárova prítomnosť pri nemeckých inšpekciách či iných udalostiach.¹³⁹ Tento argument je veľmi dôležitý z pohľadu ospravedlnenia konania (alebo prítomnosti), pretože sa v ňom nevyskytuje vlastné rozhodnutie, ale predurčenie k úlohe na základe vzdelania.

František Stára podľa slov A. Prchlikovej sprevádzal nemecké a protektorátne komisie po vybraných statkoch, kým ľudia ukrývali svoju hydinu, dobytok a zásoby inde. Nakoľko sa jednalo o protištátnu činnosť, aj Stárova úloha v kontexte tohto rozprávania získava nový rozmer. Zatiaľ čo po vojne bol obviňovaný

---

¹³⁸ Josef Harna tvrdí, že neobnovenie agrárnej strany viedlo k jednoduchšiemu prechodu z demokracie do vlády KSČ v roku 1948. HARNA, Josef. Agrárni hnutí do roku 1938. In: MAREK, Pavel a kol. *Přehled politického stranictví na úze mí českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Olomouc : Katedra politologie a evropských studií FF UP v Olomouci, 2000. ISBN 80-86200-25-6, s. 182-183.

¹³⁹ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlikovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 6.

z účasti na týchto kontrolách, v tomto rozprávaní je možné nájsť aj iné línie výkladu. Je však na mieste podotknúť jeden problém. Tieto väzby často prichádzajú až „s časom“, „nadhľadom“, či „odstupom od udalosti“ a často nereflektujú zmýšľanie človeka v danej chvíli (alebo sú len výsledkom činnosti nevedomia). Ani táto spomienka, v prípade, že ju považujeme za bezvýhradne spoľahlivú, nie je jednoznačným dôkazom o korelácii medzi Stárovým výberom kontrolovaných statkov a ukryvaním nadlimitného majetku, pretože stále chýba informácia ako prebiehala spolupráca medzi Stárom a hospodármi. Pre historika zaoberajúceho sa morálkou konania, či výskumom ľudových súdov je však takéto hodnotenie argumentov a uvedenie si chýbajúcich dôkazov metodicky dôležité.

Keďže spomínanie je subjektívne, okrem generalizácií na celú spoločnosť sa venuje aj dopadu či úlohe jednotlivca. A. Prchlíková začala svoje rozprávanie o vojnových rokoch Stárovou funkciou a výkladom dôvodov, konal tak ako konal. Na podporu svojho argumentu si v ďalšej fáze rozprávania berie svoj vlastný zážitok a skúsenosť s Františkom Stárom, spojený s pracovným miestom na hospodárskom družstve. Toto miesto jej mal odporučiť práve on, hoci o okolnostiach ako ho získala z jej rozprávania nevieme viac než skonštatovanie, že sa jednalo o šťastie.¹⁴⁰ Napriek tomu vníma Stárovu informáciu o voľnom mieste ako veľkú pomoc pri vyhnutí sa povinnosti nasadenia na práce v Nemecku, a teda ako dôkaz o pozitívnom konaní F. Stáru pre Krhov.

Spomienky súvisiace so Stárom po druhej svetovej vojne

Ako bolo naznačené už predtým, zmena pomerov po ústupe nemeckej armády a strate právomocí protektorátnych úradov nemala pre aktívneho agrárika zapojeného do sprievádzania nemeckých hospodárskych komisií čisto pozitívny dopad. Podobne ako Anna Prchlíková sa aj František Stára stal predmetom záujmu vyšetrujúcich partizánov a neskôr retribučného súdництва. Pomoci zo strany svojich susedov a spoluobčanov sa však podľa vlastných slov nedočkal, čo potvrdzuje aj rozčarovanie zo spomienky: „A tak ti, jehož chlieb jedli, se mu takto odměnili.“¹⁴¹ A. Prchlíková sa

---

¹⁴⁰ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlíkovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 6-7.

¹⁴¹ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlíkovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 14.

v tomto bode rozprávania definitívne vyčlenila do opozície voči partizánom a neskorším komunistom, ktorých pôsobenie považovala za nepatričné. Toto vymedzenie je dôležité vo vzťahu konštrukcie príbehu „my“ proti „nim“

Pozrime sa na záver spomínania o Stárovi, kde ako jeden z hlavných aktérov vystupuje aj jeho syn Jaroslav. Podarilo sa mu v časoch, keď boli označení za kulackú rodinu, emigrovať do zahraničia, o čom nevedel ani jeho otec František. Na samotnom konci už rozprávanie nemá taký apologetický charakter a venuje sa spájaniu sledu udalostí, ktoré Stárovcov postihli. Keďže boli označení za kulakov a pôda im bola zabraná v prospech formujúceho sa družstva, opustili Krhov a tým sa línia spomienok končí. Po takmer tridsaťročnom pôsobení v Krhove sa manželia Stárovci takmer bez majetku vrátili do Stárovej rodnej obce Vícenice.¹⁴²

Vlastné spomienky A. Prchlikovej v kontexte jej socioekonomického milieua

Rozprávanie je spomínaním na obdobie jej mladosti a raného dospelého života s drobnými presahmi do detstva. S ohľadom na obdobie, v ktorom žila, to nie sú len pozitívne spomienky. Politické a spoločenské zmeny v 30., 40., a 50. rokoch zasahovali výrazne do individuálnych životov mnohých občanov Československa, príp. iných štátov vzniknutých na tomto území. V prípade Luhačovického Zálesia hovoríme o ČSR a Protektoráte Čechy a Morava, svoju úlohu však v celorepublikovom meradle zohrali aj iné štátne útvary, ako slovenský štát, či územia okupované inými štátmi. Hoci politické okolnosti často nevytvárali pocit bezpečia či spokojnosti, negatívne spomienky sú dominantnejšími v rozprávaní. S ohľadom na dané obdobie je to pochopiteľné.

Rozpomínanie na detstvo nebolo evidentne podstatnou zložkou rozhovoru s Annou Prchlikovou, hoci táto téma by hlavne v súčasnosti mohla byť zaujímavá pre mnohých bádateľov a bádatelky. Z ranného detstva si spomenula na požiar, po ktorom sa rozdelil majetok trojice majiteľov svetlovského statku. Ako obraz typického detstva na moravskom vidieku na sklonku 20. a začiatkom 30. rokov tu vystupuje hranie sa

---

¹⁴² Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlikovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 19.

v prírode s ostatnými rovesníkmi, ktoré pre Annu náhle prerušuje požiar a s ním spojený strach, zvedavosť, prekvapenie a iné emócie.¹⁴³

Anna Prchlíková navštevovala miestnu školu, ktorej výstavbu dávno pred jej narodením inicioval jej otec. V roku 1932, keď mala respondentka 10 rokov, jej otec ustanovil za poručníka Františka Stáru. V ten rok zomrel. Ako dôvod považuje A. Prchlíková hádku s miestnym učiteľom, ktorú jej otec absolvoval mesiac pred svojou smrťou. František Miliček, pokrokový učiteľ z Bojkovic, mal zakázať modlenie v škole, ktoré bolo podľa slov tradičné.¹⁴⁴ Tento evidentný kontrast medzi otcom Anny Prchlíkovej a učiteľom je veľmi zaujímavý z pohľadu použitého naratívu, pretože psychicky náročnú debatu a chlad v miestnosti posudzuje spomínajúca ako hlavné príčiny smrti jej otca. Toto obvinenie vychádza z myšlienkových predispozícií, ktorými sú pre A. Prchlíkovú tradičné kresťanské hodnoty prostredia moravskej obce.

V prípade učiteľa Miličku je možné zbadáť ďalší z prejavov naratívu, keď rozprávajúca hovorí o zjavnom rozpore medzi učiteľovým konaním a spôsobom nadobudnutia vzdelania, Výrazne mu mal pomôcť jeho strýko a olomoucký kanonik v jednej osobe: Ferdinand Černík.¹⁴⁵ V argumente je zvýraznený logický problém, ktorý Anna Prchlíková vidí v konaní Františka Miličku. Napriek tomu ho nijak výrazne neodsudzuje, nepranieruje jeho vlastnosti a samotná kritika je prednesená len formou spomenutej kontroverzie.

Genderové aspekty spomienok

S vojnovými časmi bývajú spojené rôzne druhy negatívnych zážitkov a spomienok. Mimo frontu je to hlavne bombardovanie či straty na civilnom obyvateľstve, pre ženy býva frustrujúca prítomnosť vojakov zvyšujúca šance na znásilnenia, obťažovanie, ale aj zistenia o smrti blízkych príbuzných na frontoch. Napriek tomu sa táto oblasť výskumu dostala do povedomia v strednej a východnej Európe len nedávno a je stále na počiatku.

---

¹⁴³ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlíkovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 2.

¹⁴⁴ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlíkovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 2-5.

¹⁴⁵ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlíkovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 5.

V rámci spomienok Anny Prchlikovej na vojnu je možné porovnať dva objekty spomínania, dvoch vojakov zasahujúcich do deja príbehu. Jedným z nich je Chorvát Karol Hočevar slúžiaci v nemeckej armáde. Na základe svojej chorváčtiny dostal od nich prezývku „Kako.“ Tým druhým je neznámy Rus, s ktorým sa Anna Prchliková stretla na miestnej zábave.

Karol Hočevar pôsobil v Krhove ako člen nemeckej domobrany ubytovanej v tanečnom sále. Podľa rozprávania je možné odvodiť, že sa jednalo prevažne o starších mužov z Rakúska, ale Hočevar bol muž s opálenou pokožkou a bielymi zubami, otec dvojročného dieťaťa vo Viedni. Jeho jediný doklad mal byť rodinný erb. Hoci o žiadnom bližšom vzťahu s ním A. Prchliková nerozpráva, z charakteru spomienok je možné vyvodiť, že patril k obľúbeným hosťom v dome a svojim správaním si získal dôveru. A. Prchliková mu zadovážila civilné oblečenie a mapu, ktoré potom využil pri zbehnutí z armády. Za túto bola veľmi skritizovaná svojou sestrou Marií, ktorá sa bála o život rodiny. Na tejto spomienke je možné vidieť, ako niekoľko rokov protektorátu začlenilo strach do každodenného života ľudí. Síce sa K. Hočevar na istý čas do Krhova vrátil, ušiel pred postupujúcimi sovietskymi vojskami. Keď Anna Prchliková zistila, že odišiel, pokúšala sa ho dohnať a nájsť. O jeho ďalšom osude nemá žiadne povedomie.¹⁴⁶

Ako kontrast k spomienkam na „sympatického Kaka“ vystupuje v rozpomienkach neznámy ruský dôstojník, ktorý Anne Prchlikovej vyznával lásku na miestnej zábave. Hoci nemal byť pod vplyvom alkoholu, pretože v Krhove sa podával len „sifón so šťavou“, vyznal Anne lásku v kuchyni a snažil sa ju presvedčiť, aby si ho vzala a odišla s ním. Tej sa táto situácia nepáčila a odmietla ho. Napriek tomu sa nejednalo o finálne slovo príbehu, z čoho vyplýva aj traumatický zážitok spojený s nasledovným obťažovaním. Síce sa nejednalo o priame fyzické obťažovanie a násilie, ruský dôstojník mal Annu prenasledovať na ceste až kým sa pred ním neukryla. Na jej osobné šťastie boli potom sovietski vojaci prevelení inam.¹⁴⁷

---

¹⁴⁶ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlikovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 10-12.

¹⁴⁷ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlikovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 12-13.

V oboch prípadoch spomienky na mužov vystupuje strach ako dôležitý činiteľ. V prípade Karola Hočevara je to kombinácia strachu o priateľa a o život vlastnej rodiny, pričom obidve tieto veličiny idú proti sebe. Anna Prchlíková svojou pomocou pre K. Hočevara ohrozila z pohľadu jej sestry celú rodinu a v kontexte doby sa jedná o pravdivé tvrdenie. Avšak spoločenské pomery sa menili, takže k žiadnym negatívnym dopadom nedošlo. Strach z ruského dôstojníka, hlavne v momente prenasledovania, má však iný vnútorný význam. Jedná sa o znechutenie, bytostný strach z toho čo sa môže stať, miestami aj o život, pretože prítomnosť takto negatívneho elementu by ovplyvnila celkovú kvalitu života, príp. v dôsledku dlhodobého odmietania akéhokoľvek styku by mohlo dôjsť aj na fyzické násilie. Zatiaľ čo prvý prípad je súbojom obáv a odvahy, druhý je bytostnou panikou a strachom o vlastnú existenciu.

Z viacerých častí rozprávania vyplýva rôznorodý pohľad na maskulinitu a mužskú identitu z pohľadu rozprávajúcej. Primárnym pozitívnym vzorom z minulosti ostal otec, aj na základe jeho zbožnosti, práci či rodinnému životu. Pozitívny pohľad na konanie Karola Hočevara vyplýva z naratívu, ktorý dotýčný použil pri svojej prezentácii – dominantnú úlohu tu hrá rodinný život a odhodlanie sa vrátiť do Viedne ku žene a dieťaťu, rovnako aj veselé a príjemné vystupovanie. Tieto konzervatívne hodnoty v kombinácii s úprimnosťou sú ideálnou predstavou Anny Prchlíkovej o funkcii, myslení a správaní mužov v sledovanom období. Oproti tomu vystupuje ruský dôstojník, ktorý neprijíma odmietnutie a dotýčnú psychicky ohrozuje. Dôležitým prvkom na vyhranenie je aj scéna z kuchyne, kde sa v dobe vyznania lásky podľa slov Anny Prchlíkovej nenachádza nik, len kríž, čím môže poukazovať aj na agresivitu a ľahkomyselnosť tohto správania bez zamyslenia nad dôsledkami.¹⁴⁸ Celkovo sú popisy okolia, počítajúc aj scenériu cesty, kde ju neskôr vojak obťažoval, ďaleko plastickejšie než pri iných spomienkach. Z toho je možné predpokladať, že negatívna emócia v tomto prípade zohrala dôležitú úlohu pri detailnej konštrukcii spomienky. Otáznou ostáva faktická presnosť.

Obdobné vnímanie maskulinity prechádza aj do politického zmyšľania. Vyplýva to hlavne z pozície skúseností politickej minulosti otca A. Prchlíkovej, kde

---

¹⁴⁸ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlíkovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 12.

model konzervatívnej agrárnej politiky vystupuje ako status quo na Morave. Základnými kritériami v spomienkach respondentky je pracovitosť a dobrý úmysel, ktoré na základe rešpektovania kresťanských hodnôt a práce pre obec agrármici v osobe jej otca mali. Ako bolo v texte spomenuté, povojnový vývoj práve túto tradične silnú stranu vylúčil z ďalšej existencie. Takúto zmenu nevidela Anna Prchlíková pozitívne, a to hlavne vďaka jej vnímaniu nových partizánov a komunistov ako „oportunistov a samozvaných sudcov“.¹⁴⁹

Antikomunizmus ako súčasť sebaidentity

Problém konfrontácie starých a nových poriadkov po rozpade svetového usporiadania v dôsledku ukončenia druhej svetovej je stále významnou témou historiografie a pravdepodobne ňou aj naďalej ostane. Hlavným dôvodom je, že radikálne zmeny sa v strednej a východnej Európe diali nielen v štátnej rovine, kde vznikali a zanikali rôzne národné či nadnárodné štáty, ale aj socioekonomickej a spoločensko-politickej roviny, kde dochádzalo k zásadným premenám ideológií a politického vnímania či rozvratu tradičných stranícko-politických milieuv. Výsledkom tejto transformácie bola veľká premena politických preferencií, pretože masa voličov ostala s volebným právom, avšak bez svojej preferovanej politickej strany a často boli prípadne alternatívy neprijateľnými z ideologických dôvodov. Veľké množstvo pravicových voličov agrárnej strany sa tak dostalo k iným politickým subjektom, napríklad k Československej strane lidovej, ale všeobecne dochádzalo k príklonu k ľavicovým demokratickým hnutiam a stranám. Bohužiaľ, Anna Prchlíková nerefereuje o svojej zmene pohľadu, ale výrazne odsudzuje komunistickú stranu.

Tento rozpor je spôsobený niekoľkými podmienkami. Programový prienik medzi kresťanskými agrármi a komunistami sa hľadá len veľmi ťažko, z dôvodu mnohých protichodných názorov na základné otázky. Avšak odmietnutie „nového usporiadania“ v tomto prípade vychádza aj z vlastnej skúsenosti s partizánmi a ľudovým súdnictvom, keď pre svoje konanie za protektorátu bola Anna Prchlíková vypočúvaná bojkovickými partizánmi. Rovnako bolo postupované aj proti Františkovi Stárovi. Pozrime sa však opäť na vzťah maskulinity a politiky. Pre A. Prchlíkovú boli mnohí partizáni „horúcimi hlavami“, robili rôzne „prehmaty“ a „nerozumné veci“,

---

¹⁴⁹ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlíkovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 14.

pričom vyšetrovali každého, kto mal s Nemcami známosť alebo s nimi nejako spolupracoval.¹⁵⁰ Z celého citovo zafarbeného výlevu je badať upnutie k vlastným hodnotám a vyhradenie sa voči premenám v občianskom živote po roku 1945.

Osobné spomienky

Zo spomienok Anny Prchlíkovej je možné dozvedieť sa viac aj o jej zdravotnom stave, pod ktorý sa nepochybne mohol podpísať aj stresujúci život prežitý v 40. a 50. rokoch. Jej sestra Marie, ktorá bola už počas Protektorát ťažko chorá, umrela. Anna neskôr dostala tuberkulózu a iné zdravotné komplikácie, ktoré ju na dlhší čas dostali do sanatórií. Z hľadiska dejín emócií alebo medicíny sa jedná o veľmi užitočné spomienky. Na základe analýzy slov a naratívu sa môžeme nazdávať, že vlastnú chorobu brala A. Prchlíková s nadneseným humorom až ironickosťou, hlavne neustále problémy či nezabranú liečbu. Tento druh spomienok sa tak nielen obsahovo, ale aj emočne oddeľuje od spomienok naviazaných na politické dianie.

Záver

V texte som sa venoval obsahovej a kontextovej analýze spomienok Anny Prchlíkovej z Krhova ako prameňa pre interpretáciu regionálnych dejín a dejín pamäte. Napriek nevelikému rozsahu sa text vyvíja hneď v niekoľkých rovinách, ktoré sú často prepojené len ústredným naratívom. Jednou z úrovní výskumu je rekonštrukcia politického života Františka Stáru, činného v agrárnej strane a neskôr perzekvovaného pre svoje postoje. Z charakteru prameňa vyplýva, že takto získané údaje a informácie nemusia byť vždy presné a jedná sa skôr o rámcový príbeh. Ten predstavuje Františka Stáru a jeho ženu v sieti politických zmien v Protektoráte a v čase tzv. ľudovej demokracie, keď sa postupne z vlastníka pôdy a gazdu stáva obyčajný roľník bez pôdy v dôsledku spolitizovaných procesov. Keďže táto téma je stále bádateľským projektom viacerých historikov spolupracujúcich na Univerzite Palackého, nebolo mojím primárnym cieľom vytvoriť vyčerpávajúci a konečný životopis osobnosti, hoci podľa môjho presvedčenia môže byť veľmi obstojne faktograficky skonštruovaný.

---

¹⁵⁰ Rozhovor Miroslava Navrátila s Annou Prchlíkovou v Krhove 13.4.2010, uložené v osobnom archíve autora, s. 14-15.

Druhá úroveň textu, rovnako spojená s rozprávaním o Františkovi Stárovi ako aj vlastným životom Anny Prchlíkovej, sa týka viacerých psychologických javov spojených s pamäťou či identitou. V úvodnej polemike som vyslovil predpoklad, že ústredným naratívom bude konštrukcia identít my a oni, ktoré budú vo vzájomnom protiklade. Ako určujúce faktory boli navrhnuté rodina, náboženstvo a politické zázemie.

Nepochybne najvýraznejším elementom celého rozprávania bolo práve náboženské vierovyznanie, ktoré so sebou nieslo viacero určujúcich téz. Anna Prchlíková prikladala svojmu vierovyznaniu výrazný podiel na budovaní nielen vlastnej, ale aj skupinovej identity. Viera sa dostala do pamäti na mnohé detaily, ako napr. prítomnosť kríža v kuchyni na dedinskej zábave v scéne s obťažujúcim ruským dôstojníkom. Viera a s ňou prepojené rodinné zázemie tak tvorili ideové gro v interpretácii povojnových zmien, hlavne z pohľadu kritiky politických krokov komunistov či partizánov.

S tradičnými hodnotami v rozprávaní úzko súvisí aj predstava o mužoch a ideáli maskulinity. Zatiaľ čo obdobie 1939-48 prináša mnohé dynamické premeny, Anna Prchlíková sa ako mladá žena stretáva s obťažovaním, hrozbami násilného odchodu do Moskvy či urážkami, avšak na strane druhej aj s mnohými pozitívnymi prejavmi, ako je vernosť rodine. Jej osobné skúsenosti s mužmi-vojakmi tak kopírujú viaceré trendy zo súčasných pamäťových štúdií, ako napríklad kritika prístupu spojeneckých vojsk (v tomto prípade Červenej Armády Zväzu sovietskych socialistických republík). Nepochybne má rozprávanie súvislosť so súčasným stavom verejného diskurzu o správaní ruských vojsk, pretože obdobná kritika pred rokom 1989 v ČSSR nemohla vzniknúť. To však neznamená, že je vykonštruované, hoci jeho úplnú pravdivosť nie je možné na základe prameňov určiť. Z analýzy detailnosti spomienok však vyšlo, že práve negatívne zážitky patrili medzi hlavné piliere celého spomínania.

Nakoľko jednou z ambícií textu bolo aj konfrontovať obsah spomienok s kontextom doby a upozorniť na možné metodické problémy pri práci s nimi, v texte dochádza k viacerým exkurzom či doplneniam. Konštrukcia presného príbehu je veľmi náročná, čo potvrdili aj viaceré nepresné informácie či slepé vetvy príbehu (biele miesta v rozprávaní, či nedostatok podrobnejších informácií). So spomienkami

pamätníkov je kvôli overovaniu validity nutné pracovať opatrne, zároveň však sú najbežnejšou formou histórie s akou sa stretáva laická verejnosť. Rozprávanie rodinných príbehov patrí medzi taktiež medzi spôsoby formovania identity či kolektívneho vedomia, ktoré zas výrazne formuje vnímanie minulosti. Aj spomínanie Anny Prchlíkovej nesie známky prenášania spomienok a hodnôt iných rodinných príslušníkov a aj samé, pravdepodobne, prenáša ďalšie vplyvy do spoločnej rodinnej pamäte. Aj preto patrí kritika spomienok k dôležitým metodikám historikovej práce.

Zoznam použitej literatúry

ABRAMS, Lynn. "Memory as Both Source and Subject of Study: The Transformations of Oral History." In: BERGER, Stefan – NIVEN, Bill (eds.) *Writing the History of Memory*. Londýn : Bloomsbury, 2014, s. 89-109.

DAWSON, Grahame. *Soldier Heroes: British Adventure, Empire and the Imagining of Masculinities*. Londýn : Psychology Press, 1994. ISBN 0-415-08881-X.

DRAAISMA, Douwe. *Metaphors of Memory. A history of ideas about the mind*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-65024-0

HALBWACHS, Maurice. *On Collective Memory*. Chicago : University of Chicago Press, 1992. ISBN 978-0-226-11596-2.

HARNA, Josef. Agrárni hnutí do roku 1938. In: MAREK, Pavel a kol. *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Olomouc : Katedra politologie a evropských studií FF UP v Olomouci, 2000. ISBN 80-86200-25-6. s. 164-184.

KANSTEINER, Wulf. "Finding Meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies." *History and Theory* 41, č. 2. (2002). S. 179-197.

PETERSON, Jordan B. *Maps of Meaning. The Architecture of Believe*. Londýn – New York : Routledge, 1999. ISBN 978-0415922227.

SOKOLOV, Evgeni. The modeling properties of the nervous system. In: MALTZMAN, I. – COLES, K. (eds.) *Handbook of Contemporary Soviet Psychology*. New York : Basic Books, 1969. s. 670-704.

ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila. Where Is Oral History Today? Individual Memory and the Stories about the Nazi Period. In: ARBEIT, Marcel – CHRISTIE, Ian (eds.). *Where Is History Today? New Ways of Representing the Past*. Olomouc : Palacký University Olomouc, 2015. ISBN 978-80-244-4760-5, s. 121-129.

ZARETSKY, Eli. *Political Freud*. New York : Columbia University Press, 2015. ISBN 978-0-131-17244-8.

O autorovi

Mgr. Matúš Krátky (*1994) interný doktorand katedry historie na Univerzite Palackého v Olomouci. Primárne sa venuje vzťahu medzi formovaním politických strán a novinárskou činnosťou v slovenskom jazykovom prostredí Uhorska v druhej polovici 19. storočia.

E-mail: matus94@gmail.com